

Mezinárodní mobilita umělců a profesionálů v kultuře: Lexikon

Základní pojmy **vízové problematiky** umělců a profesionálů
v kultuře ze třetích zemí se zaměřením na **schengenský prostor**

Příručka nejen pro pracovníky konzulátů a ministerstev

2026

Soutenu
par

Autorka a odpovědná redaktorka: Katie Kheriji-Watts (On the Move)

Spoluautoři: Anais Lukacs (MobiCulture), Anita Debaere (Pearle*), Laura Ganza (Africalia)

Koordinátorka: Marie Le Sourd (On the Move)

Grafika a sazba: Marine Domec a Eva Filipová

Překlad do češtiny: Tereza Pálková

Revize českého vydání: Barbora Novotná (NIK)

Jazyková korektura: Viktor Debnár

Poděkování: Děkujeme za cenné příspěvky Lucii Schneider, zástupkyni projektového programu UNESCO-Aschberg pro umělce a profesionály v kultuře.

ISBN 978-80-7008-517-2

Nakladatel: Národní institut pro kulturu; číslo publikace NIK: 827

 Licence Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0)

Originál s názvem *International Mobility of Artists and Culture Professionals: The Lexicon / December 2024*

je chráněn licencí CC BY-NC-ND 4.0. Pravidla pro tuto licenci viz: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Doporučený formát citace: KHERIJI-WATTS, Katie. *Mezinárodní mobilita umělců a profesionálů v kultuře: Lexikon*. Praha: Národní institut pro kulturu, 2026. ISBN 978-80-7008-517-2.

Anglická a francouzská verze jsou dostupné na: on-the-move.org/resources

Kontakt: mobility@on-the-move.org

Revidovaný český překlad je dostupný na: <https://infopoint.nipk.cz/cs/ke-stazeni>

Kontakt: infopoint@nipk.cz

On the Move je mezinárodní informační síť věnovaná mobilitě umělců a profesionálů v kultuře, která v roce 2024 sdružovala 79 členů z 29 zemí. Od roku 2002 poskytuje On the Move pravidelné, aktuální a bezplatné informace o možnostech mobility, jejích podmínkách i financování a veřejně hájí hodnotu kulturní mobility. Organizace On the Move, spolufinancovaná Evropskou unií a francouzským ministerstvem kultury, realizuje ambiciózní víceletý program zaměřený na budování kapacit místních, regionálních, národních, evropských i mezinárodních aktérů pro udržitelný rozvoj našich kulturních ekosystémů. On the Move pravidelně zadává rešerše na různá témata úzce související s činností sítě a prací jejích členů. Zkoumá průřezové otázky a klíčové oblasti umělecké a kulturní mobility a snaží se vytvořit jasnější obraz o současných hnutích či trendech. Krom toho všeho se snaží formulovat doporučení pro politická rozhodnutí a opatření.

on-the-move.org

Pearle*-Live Performance Europe je evropská federace, která prostřednictvím svých národních federací a přidružených evropských síťových asociací zastupuje přibližně 13 000 organizací v odvětví hudby a múzických umění. Pearle* reprezentuje veřejné i soukromé organizace, od velkých subjektů (např. operních domů) s více než 250 zaměstnanci až po velmi malé a mikropodniky s jedním nebo dvěma zaměstnanci. Již více než 20 let se Pearle* snaží zlepšovat kulturní mobilitu prostřednictvím organizace informačních setkání, vydávání brožur a infografik s cílem srozumitelně vysvětlit předpisy EU a dále skrze své příspěvky ke konzultacím EU a reformám předpisů či svým návrhům politických rozhodnutí a opatření.

pearle.eu

InfoPoint NIK je informační portál Národního institutu pro kulturu (NIK), který se zaměřuje na pracovní podmínky v kulturním sektoru. Jeho cílem je pomáhat profesionálům a profesionálkám v kultuře napříč uměleckými obory překonávat administrativní úskalí jejich praxe, ať už jde o daně, pojištění, autorské smlouvy nebo víza. Jádrem projektu je online příručka, činnost InfoPointu NIK pak zahrnuje i online poradnu, konzultace a workshopy.

MobiCulture je informační centrum pro mobilitu ve Francii. InfoPointy pro mobilitu (MIP) jsou informační centra a/nebo webové stránky, které se zabývají administrativními překážkami, s nimiž se umělci a kulturní pracovníci mohou setkat při práci v zahraničí. Jejich klíčovými tématy jsou víza, sociální pojištění, daně a cla. Informační centra pro mobilitu jsou proto ústředními kontaktními místy pro umělce a profesionály v kultuře, jakož i pro organizace, které je hostí nebo s nimi spolupracují (producenti, manažeři, kurátoři, umělecké společnosti nebo soubory, scény, festivaly, rezidenční prostory atd.), pokud jde o administrativní otázky mezinárodní mobility ve vztahu k jejich příslušným zemím. MIP v současné době existují v 8 zemích EU (Rakousko, Belgie, Česká republika, Francie, Německo, Portugalsko, Slovinsko a Nizozemsko) a dále ve Velké Británii a USA.

mobiculture.fr

Africalia je belgická nezisková organizace zabývající se mezinárodní kulturní spoluprací. Africalia považuje kulturu za základ i cíl lidského rozvoje. Podpora Africalia se zaměřuje na zaměstnanost v kulturní oblasti, vzdělávání a rovný přístup lidí ke kultuře, stejně jako účast na ní. Africalia již téměř 25 let podporuje kulturní odvětví v subsaharské Africe prostřednictvím dlouhodobých partnerství s kulturními subjekty, podpory mobility umělců a profesionálů v kultuře, stejně jako skrze budování kapacit v těchto oblastech.

africalia.be

InfoPoint NIK funguje v českém a anglickém jazyce, a je tedy určený jak českým tvůrcům a manažerům v kultuře, tak zahraničním profesionálům a profesionálkám spolupracujícím s českou uměleckou scénou.

InfoPoint NIK je členem sítě On the Move a slouží jako český InfoPoint pro mobilitu (MIP).

infopoint.nipk.cz/cs

OBSAH

ÚVOD

Kulturní mobilita

Podpora mobility

Časový harmonogram

Pracovní podmínky

Umělecká svoboda

Kulturní prostor

Umělec/umělkyně

Profesionál/ka v kultuře

Umělec/umělkyně v exilu

Rezidenční pobyt

Umělecký výzkum

Participativní umělecký projekt

ZDROJE

ÚVOD

Smyslem tohoto lexikonu je představit ekosystém umění a kultury i specifické pracovní podmínky, ve kterých umělkyně a umělci stejně jako další profesionálky a profesionálové v kultuře fungují. Osvětlením těchto faktorů chceme vybavit pracovníky a pracovníce zapojené do procesu posuzování víz znalostmi potřebnými k tomu, aby mohli činit informovaná rozhodnutí.

Tato iniciativa je v souladu s mezinárodními závazky v oblasti kulturní mobility a rozmanitosti. Zejména [Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů](#) zdůrazňuje v článku 16 povinnost rozvinutých zemí usnadňovat umělcům a profesionálům v kultuře z rozvojových zemí vstup na svá území. Vzhledem k [nedávnému 20. výročí úmluvy](#) slouží předkládaný slovník jako vhodný nástroj pro uvádění těchto zásad do praxe. Mimo to podporuje i [10. cíl udržitelného rozvoje OSN o snižování nerovnosti uvnitř zemí i mezi nimi](#), zejména potom podcíl 10.7, který hovoří o nutnosti „usnadňovat řízenou, bezpečnou a zodpovědnou migraci a mobilitu lidí“.

Lexikon je přímou reakcí na jedno z klíčových doporučení uvedených ve zprávě z roku 2023 [Schengenský vízový kodex a kulturní mobilita: Nejnovější poznatky se zaměřením na umělce a profesionály v kultuře z afrického kontinentu](#). Tato zpráva zdůraznila naléhavou potřebu vzdělávacích a osvětových iniciativ u pracovníků a pracovník konzulátů a ministerstev, což byla skutečnost, na kterou upozornila již zpráva z roku 2012 [Mobilita umělců a víza: Krok vpřed](#).

Lexikon nabízí jasný a přístupný přehled klíčové terminologie a reálií z oblasti umění a kultury. Ačkoli si neklade za cíl být vyčerpávající, poskytuje pevný základ pro pochopení nejen příležitostí, ale i konkrétních výzev, kterým umělci a profesionálové v kultuře čelí.

Cílovou skupinou tohoto lexikonu jsou úřednice a úředníci, administrativní pracovníci a pracovníce konzulárních služeb i zaměstnankyně a zaměstnanci ministerstev vnitra a zahraničních věcí. Doufáme, že rozšířením tohoto zdroje poskytneme prostor pro informované diskuse a usnadníme rozhodovací procesy týkající se žádostí o víza, a to zejména v schengenském prostoru (ačkoli velká část obsahu je relevantní i v jiných kontextech, kde jsou víza vyžadována).

Jak používat tento lexikon?

Hesla v českém vydání lexikonu nejsou řazena abecedně, ale tematicky, aby lépe odrážela souvislosti mezi jednotlivými pojmy a oblastmi kulturní mobility.

Lexikon lze používat několika způsoby:

- **Šíření:** distribuujte jej ministerstvům, konzulátům a organizacím zapojeným do procesu vydávání víz.
- **Školení:** využijte jej jako podklad pro informační schůzky a školicí programy určené personálu konzulátů a ministerstev.
- **Referenční materiál:** používejte jej jako referenční příručku pro pochopení specifik uměleckého a kulturního sektoru.

Šířením lexikonu chceme přispět k informovanějšímu a spravedlivějšímu procesu posuzování žádostí o víza, a podpořit tak mobilitu a profesní rozvoj umělců a profesionálů v kultuře.

Upozorňujeme, že lexikon, původně napsaný v angličtině, představuje pouze výchozí bod a může vyžadovat další upřesnění na základě konkrétních situací nebo při překladu do dalších jazyků.

České vydání lexikonu

Český překlad lexikonu vychází díky spolupráci InfoPointu NIK s francouzským MobiCulture v rámci [pracovní skupiny MIPS](#) při On the Move. Publikujeme ho ve stejný okamžik, kdy pro Národní institut pro kulturu vrcholí čtyřletý projekt evropské spolupráce [DECONFINING Arts, Culture & Policies in Europe & Africa](#), který v roce 2026 završujeme publikováním studie *Fragments: Kulturní spolupráce mezi africkým kontinentem a státy střední a východní Evropy*. V tomto obsáhlém textu mimo jiné mapujeme na příkladech konkrétních kulturních událostí napříč uměleckými obory aktuální výzvy kulturní spolupráce mezi Evropou a Afrikou. Ze studie jasně vyplývá, že spolu s neexistujícími mechanismy finanční podpory je vízová povinnost největší systémovou bariérou, kterou je třeba při budování vztahů s africkými partnery překonávat. Zároveň je zřejmé, že ačkoliv vízová povinnost platí pro příjíždějící umělkyně a umělce a další kulturní profesionálky a profesionály, řešení víz by mělo být úkolem pro hostitelské instituce a organizátory. Právě jim chceme komunikaci s pracovníky ministerstva zahraničních věcí a konzulátů usnadnit. Překlad doplňujeme o aktuální odkazy na česká vydání citovaných dokumentů a kontext týkající se pracovních podmínek v kultuře v ČR.

Barbora Novotná
koordinátorka InfoPointu NIK

LEX

IK

ON

Kulturní mobilita

Kulturní mobilita tvoří ústřední součást kariérní dráhy umělců, umělkyň, profesionálů a profesionálek v kultuře. Zahrnuje i dočasné přeshraniční cesty – často za účelem spolupráce na mezinárodních projektech, prezentace tvorby, odehrání představení, realizace výstav, akcí, budování kapacit, networkingu a/nebo budování kontaktů. Může mít hmatatelné i nehmotné výstupy v krátkodobém horizontu a/nebo být součástí dlouhodobé rozvojové strategie organizace nebo jednotlivého umělce či profesionála v kultuře.

– upraveno podle [Operační studie: Program mobility pro umělce a profesionály v kultuře v zemích zapojených do programu Kreativní Evropa](#) (2019)

DRUHY MOBILITY

Kulturní mobilita může mít různé podoby, například:

- **Turné a/nebo export do zahraničí:** prezentace díla publiku a odbornictvu na nových trzích, festivalech, v divadlech, koncertních sálech, galeriích, muzeích, na veřejných akcích a podobně.
- **Tvorba a/nebo (ko)produkce:** tvorba nových uměleckých děl v mezinárodním kontextu.
- **Networking:** rozšiřování a/nebo prohlubování profesionálních kontaktů, často na odborných akcích, jako jsou veletrhy, konference nebo festivaly.
- **Spolupráce:** spolupráce s uměleckou a odbornou scénou z různých zemí a kultur.
- **Rezidence:** zaměření se na konkrétní aspekt umělecké tvorby včetně případného výzkumu na konkrétním místě a po stanovenou dobu.
- **Profesní rozvoj:** účast na workshopech, vzdělávacích programech a iniciativách zaměřených na sdílení znalostí – jako facilitátor, přednášející nebo jako účastník.

Díky pochopení různých forem mezinárodní kulturní mobility mohou konzulární pracovníci a pracovnice činit informovaná rozhodnutí ve vztahu k potřebě umělců, umělkyň, profesionálů a profesionálek v kultuře dočasně cestovat do zahraničí za svou prací.

POZNÁMKA: V rámci kulturní diplomacie hraje umělecká mobilita zásadní roli při posilování globálního vlivu a atraktivity dané země.

Podpora mobility

Odkazuje na různé formy finanční, logistické a institucionální pomoci, které mohou být poskytovány umělcům a kulturním profesionálům za účelem usnadnění jejich dočasného přeshraničního pohybu. Podpora mobility může řešit praktické výzvy spojené s mezinárodním cestováním a pomáhat při získávání přístupu k novým trhům, publiku a zdrojům, čímž podporuje kulturní výměnu a dlouhodobý kariérní rozvoj.

TYPY PODPORY MOBILITY

K usnadnění mezinárodní kulturní mobility lze využít různé druhy podpory:

- **Podpora touringu:** poskytování finanční podpory (včetně honorářů) hudebním skupinám, divadelním nebo tanečním souborům atd. na zahraniční turné a účast na určitých festivalech nebo představeních.
- **Rezidence:** poskytování dočasného prostoru pro výzkum a vývoj nových uměleckých děl prostřednictvím dočasného pobytu v jiném prostoru a/nebo finanční podpora země, která umožňuje danému umělci či umělkyni tvořit a objevovat.
- **Granty na účast na akcích:** podpora účasti na konferencích, festivalech či jiných kulturních akcích.
- **Stipendia:** financování pro další vzdělávání nebo podporu postgraduálního studia; může zahrnovat i stáže v rámci vzdělávání u vzdělávací nebo výcvikové instituce.
- **Krátkodobé granty na průzkum („go and see“):** umožnění profesionálům a profesionálkám prozkoumávat nové trhy a příležitosti.
- **Granty na rozvoj trhu:** podpora snah o rozvoj nových trhů a publika, například prostřednictvím návštěvy konkrétních akcí a poskytování podpory pro účast na veletrhu nebo výstavě.
- **Podpora mezinárodního networkingu:** pomoc profesionálům a profesionálkám při účasti v mezinárodních sítích či akcích, které organizují, a při spolupráci, kterou v rámci sítě navazují.
- **Granty na výzkum:** podpora výzkumu a rešerší v oblasti umění a kultury.
- **Cestovní granty:** financování cest za různými účely, například kvůli účasti na konferenci nebo návštěvě kulturní instituce.

Podpora mobility, je-li k dispozici, může být identifikována na místní, národní, regionální, evropské nebo mezinárodní úrovni, a to jak ze strany veřejných, tak soukromých organizací.

POZNÁMKA 1: Kulturní mobilita by měla být založena na principech rovnosti, čímž se zaručí přístup k příležitostem pro umělce/umělkyně, odborníky/odbornice v oblasti kultury z globálního Jihu nebo z regionů s omezenějšími zdroji. Jak specifikuje článek 16 [Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů](#), podpora mobility by měla umělce a umělkyně z rozvojových zemí, kteří se chtějí účastnit globálních kulturních výměn, zvýhodňovat.

POZNÁMKA 2: Publikace jako Ročenka kulturní mobility (Cultural Mobility Yearbook), kterou od roku 2022 každoročně vydává organizace On the Move, poskytují přehled zdrojů financování kulturní mobility z mezinárodního pohledu. [Nejnovější vydání](#) vždy najdete na stránkách On the Move, kde se současně nachází i [seznam více než 60 průvodců financováním kulturní mobility](#). Na webu InfoPointu NIK je potom dostupný [průvodce pro Českou republiku](#).

Časový harmonogram

Časový harmonogram čili plánování a realizace kulturních projektů, zejména potom těch, do nichž jsou zapojeni umělci a umělkyně ze zahraničí, může být ovlivněno různými faktory, a to včetně omezení danými hostitelskými organizacemi a jejich vlastními časovými plány.

Ačkoli je obecně vhodné, aby profesionálové a profesionálky v kultuře plánovali s dostatečným předstihem, realita uměleckého sektoru často vyžaduje flexibilitu. Na projektech může spolupracovat více organizací, z nichž každá má svůj vlastní harmonogram, kapacity a organizační strukturu. To může ztěžovat plánování a koordinaci zapojení umělců a umělkyň různých národností s různými vizovými požadavky.

Kromě toho může koordinace více partnerů, zaměstnavatelů a hostitelských struktur (např. festivalů, výstavních sál, veletrhů, sdružení atd.) přinést do procesu plánování další komplikace. Vyřízení žádostí a sladování potřeb všech zúčastněných může být časově náročné a pozvánky nebo změny v programu na poslední chvíli nejsou výjimkou. Tyto změny mohou být také způsobeny nejistotou výše finančních prostředků, které hostitelské organizace obdrží.

POZNÁMKA: Profesionální umělci a profesionálové v kultuře, kteří kvůli své práci často cestují, se mohou ocitnout v situaci, kdy potřebují vycestovat mimo zemi svého bydliště, zatímco jejich žádost o schengenské vízum je ještě v řízení.

Pracovní podmínky

Umělci a profesionálové v kultuře, zejména potom ti, kteří pracují na volné noze, často čelí nepravidelným příjmům kvůli projektové povaze své práce. Tato nepravidelnost může vést k výrazným výkyvům v příjmech v průběhu roku, neboť jejich výdělků jsou úzce spojeny s dostupností a rozsahem zakázkových projektů nebo akcí (koncerty, výstavy atd.).

Lidé pracující na volné noze (freelanceři či OSVČ) se objevují i v jiných odvětvích, v uměleckém a kulturním sektoru takto ale pracuje většina. V kreativních oborech však nemusí být primární zdroj příjmů vždy přímo spojen s uměleckou činností. Umělci a odborníci v oblasti kultury často doplňují své příjmy částečnými úvazky, výukou nebo jinými souvisejícími činnostmi, aby si tak udrželi finanční stabilitu.

Když jsou freelancerům zadávány konkrétní projekty, jejich příjmy se mohou výrazně lišit v závislosti na rozsahu a složitosti práce. Kromě toho mohou náklady na jejich realizaci zahrnovat výdaje, jako jsou ubytování, stravování a doprava, zejména potom u umělců vystupujících na akcích na různých místech.

Rozmanitá povaha příjmů freelancerů tak může ztěžovat poskytnutí standardního doložení výše příjmů, jako jsou pravidelné výplatní pásky. Má-li freelancer prokázat svou finanční stabilitu, je někdy potřeba předložit alternativní doklady, jako jsou faktury, smlouvy nebo jiné dokumenty.

Proto také může mít zamítnutí víza zásadní a dalekosáhlé finanční důsledky. Pro umělce či umělkyni to může znamenat nemožnost navázat kontakt s publikem, vydělávat si na živobytí nebo udržet si profesionální důvěryhodnost. Pro hostitelskou organizaci to může vést ke zrušení cestovních plánů, zmaření investic do komunikace a propagačních aktivit a potenciálnímu poškození její reputace.

Pro další kontext je užitečné pročíst si dokument [Doporučení k postavení umělců \(Generální konference UNESCO\)](#), který zdůrazňuje potřebu řešit problémy týkající se nepravidelného zaměstnání a nestability příjmů umělců, posílit jejich právní a ekonomickou ochranu a zajistit svobodu uměleckého vyjádření.

Umělecká svoboda

Umělecká svoboda „je svoboda představovat si, tvořit a šířit rozmanité kulturní projevy bez vládní cenzury, politického vměšování nebo tlaku nestátních subjektů. Zahrnuje právo všech občanů na přístup k těmto dílům a je nezbytná pro blahobyt společnosti.“

– citováno z: [Umělecká svoboda, UNESCO](#) (2017)

Umělecká svoboda zahrnuje následující soubor práv chráněných mezinárodním právem:

- právo tvořit bez cenzury nebo zastrasování;
- právo na podporu, distribuci a odměnu za umělecké dílo;
- právo na svobodu pohybu;
- právo na svobodu sdružování;
- právo na ochranu sociálních a ekonomických práv;
- právo účastnit se kulturního života.

[Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů](#) z roku 2005 je mezinárodní smlouva, která uvádí, že „kulturní rozmanitost lze chránit a podporovat pouze v případě, jestliže jsou zaručena lidská práva a základní svobody, jakými jsou svoboda projevu, informací a komunikace, jakož i možnost jednotlivců volit si kulturní projevy“.

Kulturní prostor

Jakýkoli fyzický prostor, který podporuje a prezentuje kulturní aktivity.

Kulturní prostor může být velká prestižní instituce (například operní dům nebo národní muzeum), ale i menší prostor provozovaný samotnými umělci či neformální komunitní centrum. Pěstuje se zde a prezentuje rozmanitá škála kulturních projevů, včetně výtvarného umění, divadelních představení, hudby, literatury a kulturního dědictví. Zatímco divadla, muzea a galerie představují široce uznávaná kulturní zařízení, tento pojem zahrnuje i méně konvenční prostory, jako jsou renovované průmyslové budovy, bary nebo kavárny, ale třeba i veřejné parky, kde se konají různé kulturní akce.

Kulturní prostory se mohou výrazně lišit svou velikostí, umístěním, úrovní kontinuity a trvalosti aktivit či zdroji financování. Některé jsou podporovány vládními dotacemi nebo soukromými nadačnickými fondy, zatímco jiné se spoléhají na příspěvky komunity či prodej vstupenek. Typy akcí pořádaných v takovýchto prostorech se mohou pohybovat od formálních představení a výstav přes neformální workshopy až po komunitní setkání. Veřejné a venkovní prostory také hrají klíčovou roli v rozšiřování dosahu kulturního vyjádření a vytvářejí příležitosti pro diváky, aby se do umění sami zapojili, a to i mimo hranice konvenčních kulturních prostor.

Umělec/umělkyně

„Umělcem se rozumí každá osoba, která vytváří umělecká díla nebo se svou interpretací podílí na vytváření nebo znovuvytváření uměleckých děl a která považuje svou uměleckou tvorbu za hlavní součást svého života, tímto způsobem přispívá k rozvoji umění a kultury a je uznávána nebo se snaží, aby byla uznávána za umělce, ať již je či není v jakémkoli pracovním svazku nebo v jakémkoli sdružení.“

– upraveno podle [Doporučení k postavení umělců, Generální konference UNESCO \(1980\)](#).

„Umělec“ je široký pojem, který zahrnuje mnoho různých rolí, často v závislosti na konkrétní tvůrčí disciplíně (nebo disciplínách), ve které daná osoba pracuje. Může zahrnovat jednu nebo více z následujících činností:

- **Scénická umění:** divadlo, tanec, opera, cirkus, pouliční umění, performance apod.
- **Výtvarné umění:** malířství, sochařství, fotografie, kresba, ilustrace, koláž, instalace apod.
- **Audiovizuální umění:** film, televizní a rozhlasové vysílání, natáčení videí apod.
- **Užité umění:** architektura, keramika, design, řemesla, móda apod.
- **Digitální umění:** animace, hry, virtuální realita apod.
- **Hudba:** populární, klasická, lidová/tradiční, elektronická apod.
- **Literatura:** beletrie, literatura faktu, poezie, eseje, memoáry, kritika, komiksy apod.

Úplný seznam uměleckých povolání podle klasifikace EU ESCO naleznete na https://esco.ec.europa.eu/en/classification/occupation_main (kategorie 26: Právní, sociální a kulturní profese).

Český kontext: 1. července 2025 vstoupila v České republice v platnost novela [zákona č. 203/2006 Sb.](#), která zavádí dosud chybějící status umělce a zřizuje [Registr umělců](#), spravovaný [Ministerstvem kultury](#). O status může požádat fyzická osoba, která se věnuje umělecké, tvůrčí nebo s uměleckou činností bezprostředně související činnosti (např. osvětlovači, zvukaři, kostyméři či dramaturgové).

druhy umělecké činnosti	zaměření činnosti – detailnější varianta pro elektronizaci	příklady profesí
1. Umělecká činnost = činnost výkonných umělců	1.1 divadlo 1.2 tanec 1.3 hudba 1.4 audiovize 1.5 tradiční lidová kultura	herci, akrobaté, loutkoherci, režiséři, tanečníci, akrobati, cirkusoví umělci, nonverbální umělci, režiséři, hudebníci, zpěváci, dirigenti, sbormistři, herci, režiséři, tanečníci, zpěváci, sbormistři
2. Tvůrčí činnost umělecké povahy	2.1 divadlo 2.2 tanec 2.3 hudba 2.4 audiovize 2.5 vizuální umění 2.6 architektura 2.7 grafický a umělecký design 2.8 užité umění 2.9 ilustrace, tvorba komiksu 2.10 literatura 2.11 literární překlad	dramatici, scénografové, kostýmní výtvarníci, choreografové, scénografové, hudební skladatelé, autoři scénické hudby, hudební aranžéři, textaři scénáristé, kameramani, výtvarníci/architekti filmu, kostýmní výtvarníci, malíři, sochaři, grafici, umělečtí fotografové, konceptuální umění, nová média, digitální umění, videoart, performance, architekti, včetně architektů výstav, grafici, designéři, umělecko řemeslná tvorba, spisovatelé, básníci, překladatelé
3. Činnost s uměleckou činností bezprostředně související	3.1 tvůrčí práce s technologiemi 3.2 podíl na umělecké a odborné stránce projektu	light design, sound design, osvětlovači, zvukaři, animátoři, střihači, koloristé, tvůrci vizuálních efektů, tvůrci počítačových her, kurátoři, dramaturgové, umělečtí produkční, make-up artists, maskéři, stage manažeři, inspicie, storyboard, baletní mistři, korepetitoři, pohybová spolupráce
„neuznatelné“ profese	edukátoři, pedagogové, knihovníci, autoři vědeckých textů, redaktoři, projektový management, technická produkce, PR a marketing, agenturní činnost...	

Zdroj: *Ministerstvo kultury České republiky*

POZNÁMKA 1: V kultuře je běžnou praxí zvat začínající zahraniční umělce, kteří jsou v rané fázi rozvoje své umělecké kariéry. Cílem těchto příležitostí je podporovat jejich talent tím, že mají možnost prezentovat své dílo nebo se zapojit do kulturních akcí. Tito začínající umělci a umělkyně mohou mít v této fázi své profesionální dráhy nízké formální vzdělání (např. z oficiálních uměleckých vzdělávacích institucí) a/nebo zatím nejsou nijak veřejně známí.

POZNÁMKA 2: V některých zemích nemusí existovat místní profesní organizace, která by měla pravomoc certifikovat nebo ověřit status jednotlivce jako umělce. Naopak v zemích, kde takové organizace existují, může být někdy zpochybňována jejich spolehlivost a spravedlnost jejich výběrových kritérií.

POZNÁMKA 3: Umělecká tvorba zahrnuje tradiční i současné formy vyjádření (včetně domorodého umění atd.).

Profesionál/ka v kultuře

Profesionál/ka v kultuře je člověk, který pracuje v oblasti umění a kultury, ale není přímo zapojen do samotného tvůrčího procesu. Často hraje klíčovou podpůrnou roli a přispívá k produkci, prezentaci nebo propagaci uměleckých a kulturních akcí.

Zde je neúplný seznam běžných profesí kulturních profesionálů a profesionálek: dramaturg/dramaturgyně, divadelní inspicient/ka, generální tajemník/tajemnice, historik/historička umění, jevištní technik/technička, kostýmní výtvarník/výtvarnice, kulturní novinář/ka, kurátor/ka, lovec/lovkyně talentů (A&R), manažer/ka festivalu, manažer/ka turné, manažer/ka umělecké společnosti, marketingový/á manažer/ka, maskér/ka, pedagog/pedagožka umění, PR manažer/ka, producent/ka, programátor/ka, promotér/ka, redaktor/ka, ředitel/ka pro rozvoj, scénograf/ka, světelný/á designér/ka, technický/á ředitel/ka, umělecký/á agent/ka, umělecký/á koordinátor/ka, umělecký/á kritik/kritička, umělecký/á ředitel/ka, výzkumník/výzkumnice, zvukař/ka atd. >

Úplný seznam uměleckých povolání podle klasifikace EU ESCO naleznete na https://esco.ec.europa.eu/en/classification/occupation_main (kategorie 26: Právní, sociální a kulturní profese).

Český kontext: I tyto profese jsou zahrnuty pod status umělce v České republice, viz informace výše.

POZNÁMKA: Stejně jako umělci a umělkyně mohou mít i profesionálové a profesionálky v kultuře různé právní a ekonomické postavení. Někteří mohou být zaměstnání na plný úvazek ve velkých institucích, jiní mohou být na volné noze, další mohou řídit vlastní malé společnosti. Někteří mohou mít současně různá zaměstnání a pro některé jejich práce v oblasti kultury (zatím) není primárním zdrojem příjmů. Někteří mohou být umělci i profesionálové v kultuře současně, zatímco jiní mohou preferovat alternativní pojmy, jako jsou „umělecký pracovník/pracovnice“, „kulturní pracovník/pracovnice“, „tvůrčí pracovník/pracovnice“ nebo „tvůrce/tvůrkyně“. V českém kontextu se používá i označení umělecko-technické profese.

Umělec/umělkyně v exilu

Umělec nebo umělkyně v exilu je osoba, která byla nucena opustit svou domovskou zemi z důvodu politického, sociálního nebo náboženského pronásledování, cenzury nebo ohrožení své bezpečnosti. Toto vysídlení může mít hluboký dopad na její uměleckou činnost, živobytí i osobní život.

Umělci a profesionálové v kultuře žijící v exilu často čelí při etablování se v nových zemích významným výzvám. Mohou se setkat s jazykovými bariérami, kulturními rozdíly a obtížemi při získávání pracovních příležitostí (a tedy i pracovních povolení). Tyto překážky mohou omezovat jejich přístup k zdrojům a příležitostem, což jim ztěžuje pokračování v umělecké kariéře, a to jak v krátkodobém, tak v dlouhodobém horizontu.

Navzdory těmto výzvám mnoho umělců či umělkyní v exilu nachází cesty, jak se přizpůsobit a v novém prostředí prosperovat. Mohou například své umění využít k dokumentování svých zkušeností, ke zvyšování povědomí o otázkách lidských práv nebo k tvorbě zcela odlišných nových děl. Někteří umělci také vytvářejí komunity spolu s dalšími osobami žijícími v exilu a/nebo s profesními sítěmi existujícími v nové zemi pobytu.

Koncept umělců v exilu se v posledních letech stává stále relevantnějším, neboť politická nestabilita a konflikty donutily miliony lidí opustit své domovy. Porozuměním zkušenostem umělců v exilu, včetně těch, kteří se trvale nebo dočasně přestěhovali do jiné země ve svém domovském regionu, můžeme lépe řešit konkrétní výzvy, kterým čelí v procesu získávání vizí.

Rezidenční pobyt

Rezidenční pobyt představuje příležitost pro umělce a/nebo profesionály v kultuře dočasně žít a tvořit nová díla v jiném než domovském prostředí. Takovéto rezidenční programy často poskytují ateliérové prostory, ubytování a přístup k síti dalších umělců a/nebo profesionálů v kultuře, což tvůrcům a tvůrkyním umožňuje soustředit se na svou práci bez rozptylování každodenním životem.

– upraveno podle [DutchCulture | TransArtists](#)

Rezidenční pobyty se mohou značně lišit co do délky trvání, umístění a zaměření. Některé jsou krátkodobé, tedy trvají jen několik týdnů, jiné se mohou prodloužit i na několik měsíců, nebo dokonce až na rok. Mohou se uskutečňovat v městských centrech, venkovských oblastech, případně být putovní. Některé rezidenční pobyty se specializují na konkrétní uměleckou formu, jiné jsou otevřené široké škále oborů.

Tím, že poskytují umělcům nebo kulturním profesionálům vyhrazený prostor pro práci a podpůrnou komunitu, mohou rezidenční pobyty přispět k podpoře kreativity a inovací. Kromě toho mohou být rezidenční pobyty příležitostí pro navázání kontaktu s novým publikem, spolupráci s dalšími aktéry v oboru a získání cenných zkušeností v novém prostředí.

Některé rezidenční pobyty mohou mít konkrétní cíl, jako je například příprava výstavy, zatímco jiné se zaměřují na průběžnou práci, kde není vyžadováno dosažení konečného výsledku. Oba přístupy mohou být cenné, neboť nabízejí různé druhy prostoru pro experimentování, reflexi a rozvoj umělecké tvorby.

Umělecký výzkum

Umělecký výzkum je základní krok v tvůrčím procesu, který umělcům a/nebo profesionálům v kultuře umožňuje zkoumat rozličné myšlenky, sbírat inspiraci a rozvíjet jednotlivé koncepty. Takovýto výzkum může mít různé formy a umělecké projevy, jako je studium historických hnutí, experimentování s různými materiály nebo zapojení do mezioborové spolupráce.

Umělecký proces je složitá cesta, která často zahrnuje několik fází výzkumu, výměny a mobility. Ačkoli konečným cílem může být vytvoření uměleckého díla, samotný proces je někdy stejně důležitý a má mnoho podob. Výměna a spolupráce jsou rovněž nezbytnými součástmi uměleckého procesu. Umělci často těží z interakce s kolegy, mentory a dalšími profesionály v oboru. Tyto výměny mohou vést k novým nápadům, příležitostem a sítím.

Mobilita hraje v uměleckém procesu významnou roli, protože může usnadnit výzkum, spolupráci a šíření uměleckých děl. Umělci mohou cestovat do muzeí, galerií a dalších kulturních institucí, aby zkoumali již existující umění či se účastnili výstav nebo konferencí. Mobilita může být navíc nezbytná pro hledání příležitostí a propagaci vlastní tvorby. Ačkoli umělecký proces nemusí vždy přímo vyústit ve vytvoření hmatatelného díla, dokumentace samotné cesty je cenná a může přispět k růstu a rozvoji umělce či umělkyně. Umělecký výzkumný proces může vyžadovat různé cesty v různých časech do stejné destinace.

Participativní umělecký projekt

Participativní umělecký projekt je projekt spolupráce, u něž se do tvorby, interpretace a/nebo prezentace uměleckých děl zapojují osoby z různých prostředí. Tyto projekty obecně kladou důraz na aktivní zapojení publika, místních obyvatel a komunit, na dialog s nimi a sdílené vlastnictví tvůrčího procesu. Často zpochybňují tradiční představy o umělci/umělkyni či publiku a podporují demokratičtější a inkluzivnější přístup k umělecké praxi.

Participativní umělecké projekty mohou mít různé formy, včetně komunitních divadelních představení, veřejných uměleckých instalací, společných nástěnných maleb nebo interaktivních akcí. Mohou se jich účastnit jednotlivci všech věkových kategorií a úrovní dovedností, od profesionálních umělců po amatéry s malými nebo žádnými předchozími uměleckými zkušenostmi.

Cílem participativních uměleckých projektů je posílit jednotlivce, rozvíjet místní komunitu a podporovat sociální změny prostřednictvím umění. Tím, že poskytují příležitosti pro kreativní vyjádření a spolupráci, mohou tyto projekty pomoci překlenout kulturní rozdíly, podpořit empatii a vytvořit pocit sounáležitosti.

ZDROJE

– Národní institut pro kulturu, *Překážky mobility v oblasti kultury (2010)*

Analýza Institutu umění – Divadelního ústavu (nyní NIK) mapující překážky mezinárodní mobility v oblasti kultury v České republice. Analýza vznikla kombinovanou metodou, zahrnující uspořádání kulatého stolu, realizaci dotazníkových šetření a zpracování dílčích studií a statí.

https://infopoint.nipk.cz/dokumenty/dokument_prekazky-mobility-v-oblasti-kultury.pdf

– Německá komise UNESCO, *Charta spravedlnosti v umění (2024)*

Charta spravedlnosti v umění, iniciativa Německé komise UNESCO ve spolupráci s několika dalšími zainteresovanými stranami, poskytuje pokyny pro tvůrce politik a poskytovatele finančních prostředků v oblastech, jako jsou důstojné pracovní podmínky a **spravedlivé odměňování**, **nediskriminace** a rovnost pohlaví, přístup na trh, digitální rovnost a etika a respekt k životnímu prostředí.

<https://www.fair-culture.org>

– On the Move, *Mobilita umělců a víza: Krok vpřed (2012)*

Zpráva *Mobilita umělců a víza: Krok vpřed* organizace On the Move zkoumá výzvy a pokrok v oblasti vízových postupů pro umělce/umělkyně a profesionálky/profesionály v kultuře. Zaměřuje se na **praktická doporučení pro zlepšení postupů u mobility** a podporu přeshraniční kulturní výměny.

<https://on-the-move.org/resources/library/artists-mobility-and-visas-step-forward>

– On the Move, *Schengenský vízový kodex a kulturní mobilita: Nejnovější poznatky se zaměřením na umělce a profesionály v kultuře z afrického kontinentu (2023)*

Zpráva organizace On the Move, která je součástí projektu Deconfining spolufinancovaného EU, zkoumá přetrvávající **výzvy, kterým čelí afričtí umělci/umělkyně a profesionálky/profesionálové v kultuře při získávání schengenských víz**, a zdůrazňuje problémy, jako jsou obtíže s domlouváním schůzek, požadavky na nepodstatné dokumenty a nejasné důvody pro zamítnutí víz. Tyto překážky mají významný dopad na mobilitu, kariéru a finanční situaci umělců, a to i přes oficiální pozvání na mezinárodní akce.

<https://on-the-move.org/resources/library/schengen-visa-code-and-cultural-mobility-latest-insights-focus-artists-and>

– **On the Move – InfoPointy pro mobilitu**

InfoPointy pro mobilitu (Mobility Information Points, MIPs), koordinované organizací On the Move, poskytují umělcům a profesionálům v kultuře **spolehlivé a aktuální informace o mezinárodní mobilitě**. Tyto zdroje pokrývají praktické aspekty, jako jsou víza, daně či sociální zabezpečení, a podporují spravedlivou a udržitelnou přeshraniční kulturní výměnu. V České republice spravuje tuto agendu **InfoPoint NIK** v rámci Národního institutu pro kulturu, příspěvkové organizace Ministerstva kultury ČR.

<https://on-the-move.org/mobility-information-points>

– **Pearle* Live Performance Europe, *The Ultimate Cookbook for Cultural Managers: Státní příslušníci ze třetích zemí pracující v EU (2024)***

Cílem této brožury je **objasnit složitou mozaiku imigračních pravidel v jednotlivých členských státech EU**. Ačkoli evropská legislativa stanoví rámec platný pro všechny členské státy, mnoho zemí uplatňuje na občany třetích zemí specifické požadavky. Tyto rozdíly představují značnou administrativní zátěž, zejména pro umělce na turné, kteří během jedné cesty navštěvují několik zemí EU.

<https://www.pearle.eu/publication/the-ultimate-cookbook-for-cultural-managers-third-country-national-artists-working-in-the-eu-1>

– **Pearle* Live Performance Europe, *The Ultimate Cookbook for Cultural Managers: Vízové řízení pro účely pobytu v Schengenském prostoru pro umělce ze třetích zemí (2020)***

Praktický průvodce, v aktualizovaném vydání z roku 2020, který pomáhá umělcům, umělkyním, manažerkám a manažerům v kultuře orientovat se v procesu získávání víz pro schengenský prostor. Poskytuje podrobné informace o typech víz či postupech při podávání žádostí a nabízí tipy pro státní příslušníky třetích zemí, kteří cestují do Schengenského prostoru z důvodů spojených s kulturou. Příručka je navržena tak, aby zlepšila přeshraniční kulturní spolupráci a pomohla čtenářům porozumět s tím spojeným právním požadavkům, což je přínosem jak pro žadatele o víza, tak pro organizátory kulturních akcí.

<https://www.pearle.eu/publication/the-ultimate-cookbook-for-cultural-managers-visas-for-third-country-national-artists-travelling-to-the-schengen-area-update-2020>

https://infopoint.nipk.cz/dokumenty/cookbook_viza_cz_2020.pdf

<https://www.pearle.eu/publication/infographic-on-visas-for-third-country-national-artists-travelling-to-the-schengen-area>

– **Platforma pro kulturní vztahy, *Siena Paper (výstup z Fóra kulturních vztahů v Sieně, 2023)***

Tento dokument sestavený z výstupů Fóra kulturních vztahů konaného v Sieně se zaměřuje na budoucnost **mezinárodních kulturních vztahů** v kontextu globálních výzev. Zdůrazňuje potřebu mezioborového dialogu mezi účastníky a účastnicemi ze 30 zemí a zabývá se tématy, jako jsou lidská práva, změna klimatu či digitalizace.

<https://www.cultureinexternalrelations.eu/2023/12/06/download-our-paper-siena-cultural-relations-forum>

– **Rada Evropské unie, Závěry Rady o ohrožených a vysídlených umělcích (2023)**

Uvedený dokument shrnuje závěry Rady Evropské unie o podpoře ohrožených a vysídlených umělců a umělkyně. Zdůrazňuje úlohu kulturních a tvůrčích práv při podpoře demokracie, svobody projevu a kulturní rozmanitosti. Rada vyzývá k **přijetí opatření na ochranu umělců a umělkyně, kteří/ktelé čelí rozličným hrozbám**, zejména potom v důsledku konfliktů nebo represivních režimů, a to se zaměřením na nouzové pobyty, bezpečná útočiště a dlouhodobou integraci.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023XG0526%2802%29>

– **Rakouská komise UNESCO, Boj proti globálním asymetriím (2024)**

Zpráva, zveřejněná Rakouskou komisí UNESCO, se zaměřuje na řešení **nerovnováhy v oblasti kulturní mobility a pracovních podmínek**, a to zejména ve vztahu mezi globálním Severem a Jihem. Zabývá se výzvami souvisejícími s vízy, mobilitou, programy spolupráce a rezidenčními pobyty, přičemž klade zvláštní důraz na poznatky z afrických zemí.

https://www.unesco.at/fileadmin/Redaktion/Kultur/Vielfalt/Dokumente-sonstige/Publikation_Globalen_Asymmetrien_entgegen.pdf

– **UNESCO, Doporučení k postavení umělců (1980)**

Doporučení UNESCO z roku 1980 týkající se postavení umělců, jímž vyzvalo členské státy, aby **zlepšily profesní, sociální a ekonomické postavení umělců zavedením opatření** v oblasti sociálního zabezpečení, stability příjmů či práv v oblasti zaměstnání a mobility. Zdůrazňuje potřebu řešit problémy, jako jsou nepravidelné zaměstnání a nestabilní příjmy umělců, stejně jako nutnost posílit jejich právní a ekonomickou ochranu a zajistit svobodu uměleckého vyjádření.

– **UNESCO, Obrana kreativních hlasů: Umělci v nouzových situacích, poučení z bezpečnosti novinářů (2023)**

Hlavním cílem této studie bylo podpořit **synergii mezi umělci a novináři** a dále mezi komunitami, které se zasazují o jejich bezpečnost. Navrhuje konkrétní opatření k rozšíření ochrany bezpečnosti umělců v krizových situacích, přičemž čerpá z pokroků v oblasti ochrany novinářů. Zdůrazňuje přitom způsoby, jakými by spolupráce mohla být prospěšná jak pro komunity zaměřené na prosazování svobody umění, tak pro ty zaměřené na prosazování svobody médií.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385265/PDF/385265eng.pdf.multi>

<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-status-artist>

– **UNESCO, Tvorba a přetváření politik pro kreativitu: Přístup ke kultuře jako ke globálnímu veřejnému statku (2022)**

Zpráva UNESCO z roku 2022 zkoumá stav kulturního a kreativního sektoru po celém světě se zaměřením na jeho roli jako veřejného statku. Zdůrazňuje nedávný vývoj politik v klíčových oblastech, jako je umělecká mobilita, digitální prostředí, rozmanitost médií, rovnost pohlaví a udržitelnost, a zároveň se zabývá výzvami v oblasti **zajištění spravedlivého přístupu ke kultuře** a dodržování způsobu správy a řízení v oblasti umění, jež se zakládají na dodržování lidských práv.

<https://www.unesco.org/reports/reshaping-creativity/2022/en/download-report>

– UNESCO, *Umělecká svoboda* (2019)

Zpráva UNESCO o umělecké svobodě zkoumá globální trendy, výzvy a příležitosti související s ochranou a podporou umělecké svobody. Poskytuje hloubkovou analýzu a případové studie týkající se právních, sociálních a ekonomických podmínek, jež mají dopad na umělce a kulturní projevy po celém světě.

https://www.unesco.org/creativity/sites/default/files/medias/fichiers/2023/01/artistic_freedom_pdf_web.pdf

– UNESCO, *Úmluva o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů* (2005)

Úmluva UNESCO představuje právní rámec zaměřený na podporu a ochranu kulturní rozmanitosti v kontextu globalizace. Zdůrazňuje suverénní právo zemí zavádět opatření, kterými by posílily svá vlastní kulturní odvětví, a zároveň podporuje mezinárodní spolupráci a výměnu kulturních statků a služeb.

<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-and-promotion-diversity-cultural-expressions>

https://mzv.gov.cz/jnp/cz/mzv/prilohy_zu/unesco_paris-content-shared-files-umluva_o_ochrane_a_podpore_rozmanitosti.html

https://www.idu.cz/dokumenty/dokumenty-pdf/idu_unesco_20-let-kulturni-rozmanitosti_a4.pdf

– Úřad pro publikace Evropské unie, *Postavení a pracovní podmínky umělců a kulturních a tvůrčích pracovníků* (2023)

Tato zpráva sestavená skupinou odborníků a odbornic EU pro otevřenou metodu koordinace (OMC) v rámci Pracovního plánu EU pro kulturu 2019–2022 zkoumá **postavení a pracovní podmínky umělců a profesionálů v kultuře** ve 27 členských státech EU. Poskytuje podrobnou analýzu klíčových otázek, jako je sociální zabezpečení, spravedlivé praktiky, celoživotní učení a umělecká svoboda, a zároveň nabízí doporučení a případové studie, které mohou sloužit jako vodítko pro budoucí tvorbu politik.

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/01fafa79-1a13-11ee-806b-01aa75ed71a1/language-en>

<https://www.idu.cz/cs/publikace/6853-postaveni-a-pracovni-podminky-umelcu-a-kulturnich-a-tvurcich-pracovniku>

– Zone Franche, *Praktický průvodce vízy* (2022)

Praktický průvodce vízy od Zone Franche, který byl zadán ke zpracování organizaci MobiCulture, je komplexním zdrojem informací, jehož cílem je pomoci mezinárodním umělcům a kulturním profesionálům **orientovat se ve složitém francouzském vízovém procesu**. Nabízí praktické rady, podrobné vysvětlení postupů a podporu pro organizace hostící umělce ze zemí mimo Evropskou unii.

<https://www.zonefranche.com/en/members/practical-visa-guide>

NIK

**ON
THE
MOVE**

Soutenu
par

**MINISTÈRE
DE LA CULTURE**
*Liberté
Égalité
Fraternité*

PEARLE*
Live Performance Europe

Africalia
CREATIVITY IS LIFE

mobiculture